

Z pera doktorandů

Prosadí se evropské jazykové portfolio na našich školách?

Alice Brychová

Definice a vymezení pojmu

Evropské jazykové portfolio vzniklo jako významný projekt Rady Evropy s cílem sjednotit učení se cizím jazykům v Evropě a podpořit celoživotní učení a autonomii studujících. Je to strukturovaná sbírka dokumentů různého druhu a příkladů vlastní práce, která je učícími se cizím jazykům vytvářena a stále doplňována a aktualizována, aby mohli transparentním způsobem dokumentovat svou jazykovou kompetenci, své učení se cizím jazykům a své jazykové a interkulturní kontakty nejen pro sebe, ale také pro druhé. Evropské jazykové portfolio je však na rozdíl od portfolio, se kterými se setkáváme například u umělců a architektů nejen individuálně pojatou sbírkou prací, ale vychází z jednotné struktury. Určujícím a sjednocujícím prvkem je Společný evropský referenční rámec, který byl navržen jazykovou sekcí Rady Evropy a který představuje koherentní a validovaný systém úrovní ovládnutí cizího jazyka. Tímto způsobem se jazykové portfolio koncepčně liší také od mnohých pedagogických portfolio, která individuálním způsobem dokumentují práci studujících nebo průběh některých projektů, a vytvářejí tak širší bázi pro formativní hodnocení.

Důvody pro vznik a vývoj EJP

Mobilita

V Bílé knize komise pro vzdělávání Evropské unie je požadováno zavedení nových forem validizace kompetencí, zavedení sjednocujícího systému dokladů různých kompetencí v rámci Evropy.

Srovnatelnou výpověď o tom, co studující v jazycích dokáží, lze získat jen na základě verbálního hodnocení, které se bude opírat o jednotně definované popisy úrovní. Rada Evropy se proto na symposiu v Rüşchlikonu (Švýcarsko) usnesla, že vyvine Společný evropský referenční rámec a vytvoří Evrop-

ské jazykové portfolio. Jednotná stupnice, která vznikla v rámci výzkumného projektu na podkladě švýcarského vzdělávacího systému a jako konsensus institucí, které mají zkušenosti s mezinárodně uznávanými jazykovými zkouškami, se stala základem pro učení a hodnocení jazykových kompetencí v Evropském jazykovém portfolio. Deskriptory jednotlivých úrovní jsou formulovány pozitivně, aby mohly plnit také funkci učebních cílů, pokud možno jednoznačně a jasně, tedy na sobě nezávisle a stručně. Tato kritéria se ukázala jako důležitá pro dobrou práci s deskriptory v procesu učení se a vyučování cizím jazykům.

Rozšířené možnosti hodnocení

Všeobecně je stále více zdůrazňována důležitost formativního hodnocení, které je kontinuální a s procesem učení se spojené, na rozdíl od sumativního hodnocení, které je orientováno na výsledek a zvláště ve formě známek má malou výpovědní hodnotu.

Rozšíření možností hodnocení lze sledovat například v těchto oblastech:

- Rozšiřující a sjednocující pohled na cíle učení, resp. na komplexní cizojazyčnou a interkulturní komunikační schopnost.
- Rozšíření okruhu posuzovatelů: zkušební instance, zkoušející, sebehodnocení.
- Rozšíření spektra příležitostí k posuzování, zadávání úkolů a forem úkolů.
- Rozšíření časových možností pro hodnocení na rozdíl od hodnocení ve větších časových odstupech je hodnoceno a kontinuálně na základě pozorování.
- Rozšíření forem pro feedback: vedle známek a diplomů také popisy úrovní a kompetencí, informace o strategiích učení a sbírka prací.

Je vytvořen prostor pro využití širokého spektra informací.

Podpora autonomního učení

V nových učebních materiálech má reflexe o učebních cílech, typech žáků a studentů a strategiích učení, jakož i učení se učit (metakognitivní učení) své pevné místo. Nabídka programů pro učení se pomocí počítače a přístup k různým pramenům informací na Internetu vytváří příležitost pro učení, které je individuálně řízeno.

K takovým žádoucím formám patří např. workshopy, výuka podle týdenního plánu, který je vytvářen spolu se studenty, ateliéry, projektová výuka. Ve smyslu rozšíření forem práce lze v každodenní školní realitě tímto způsobem přispívat k samostatnosti a spoluzodpovědnosti žáků. Skutečně autonomní žáci by měli mít postupně možnost spolurozhodovat:

- o cílech učení,

- o metodách,
- o učebních materiálech,
- o učebním čase,
- o místu učení se,
- o partnerech,
- o evaluaci.

Podle našich zkušeností mívají zatím žáci právo spolurozhodovat o posuzování svých kompetencí a úspěchů v učení jen zcela výjimečně.

Portfolio by mohlo představovat pomůcku, která by umožnila přenést více zodpovědnosti za učení se a své dovednosti. Obsahuje tabulky pro sebehodnocení, jež vycházejí ze stupnice Společného evropského rámce, které učící se sami vyplňují, a také je v něm dán prostor pro stanovení krátkodobých i dlouhodobých cílů. Sebehodnocení je doplňováno hodnocením partnera a vyučujícího, což vytváří prostor pro reflexi. Dosažení určité úrovně je dále dokumentováno jazykovými diplomy nebo záznamy institucí a osvědčeními. Včasné umožnění získat zkušenosti se sebehodnocením v portfolio může žáky přimět k zodpovědnému učení, a přispět tak k rostoucí autonomii.

Struktura a funkce Evropského jazykového portfolia

Ze zmíněných skutečností vyplývá, že jazykové portfolio plní funkci informační jako instrument, kterým lze doložit dosažené znalosti a dovednosti v cizích jazycích při různých příležitostech, a také je pedagogickým nástrojem, který pomáhá učícím se v procesu jejich jazykové progresu.

Všechna validovaná Evropská jazyková portfolia mají pevně stanovenou trojdílnou strukturu:

1. *Jazykový pas* = nástroj, který umožňuje souhrnně informovat o interkulturních a jazykových zkušenostech jeho majitele. Tato část portfolia může sloužit jako doklad dosažené úrovně znalosti cizích jazyků při hledání práce nebo prezentaci dosaženého vzdělání.
2. *Jazykový životopis* = část portfolia, v níž jsou podněty, které vedou žáky k zamyšlení se nad strategiemi učení se, umožňují žákům formulovat vlastní cíle v učení a hodnotit se. Sebehodnocení může být doplňováno hodnocením učitele nebo lektora, který sebehodnocení potvrdí nebo ne, často také ze strany spolužáka. Hodnocení probíhá na základě práce s detailně rozepsanými deskriptory ERR, které jsou formulovány v 1. osobě tak, aby se žák mohl rozhodnout, jestli toto kritérium splňuje. V jazykovém portfoliu je tedy uplatňováno hodnocení kritériální, na rozdíl od běžně ve školství uplatňovaného hodnocení normativního. Kritériální hodnocení a pozitivní formulace deskriptorů by měly podpořit motivaci k učení se cizím jazykům. Zvládne-li žák 80 % všech deskriptorů pro

danou úroveň, může tuto úroveň považovat za dosaženou. Úrovně jsou označovány A1, A2 – uživatel základů jazyka, B1, B2 – samostatný uživatel jazyka, C1, C2 – zkušený uživatel jazyka.

3. *Dossier* = sbírka prací a dokumentů sloužící jako průvodní doklad o procesu učení se cizím jazykům majitele portfolia. Zde jsou shromažďovány doklady o zkouškách, práce, které jsou podle úvahy vlastníka portfolia hodny zařazení. Sbírkou může mít podobu pracovní, která může být pro určitou prezentaci uspořádána s jiným akcentem.

Společné rysy validovaných jazykových portfolií

1. EJP je vždy *majetkem žáků*. Oni by měli rozhodovat, které informace a dokumenty do nich zařadí, které odstraní, nebo pro jiné účely jinak přeskupí. Práce s EJP by měla být založena na dobrovolnosti.
2. EJP se nevztahuje jen na učení se jednomu cizímu jazyku, nýbrž propojuje učení se více cizím jazykům a podporuje *vícejazyčnost* svého majitele, jehož cizojazyčné znalosti dokumentuje.
3. EJP přesahuje svým významem cizojazyčné školní výuky. Přispívá například k *podpoře mezipředmětových vztahů* tím, že žáky podněcuje k rozšiřování interkulturní kompetence, umožňuje zavádět vyučování jiných předmětů v cizím jazyce (pracovní jazyk) nebo podporuje zahraniční partnerskou výměnu studentů.
4. EJP zahrnuje nejen cizí jazyky, které se učíme ve škole, ale také *cizojazyčné znalosti získané mimo školu*, např. v jazykových kurzech, při osobních kontaktech na cestách, na zahraničních pobytech. Tím rozšiřuje možnosti učení se cizím jazykům a umožňuje také dokumentovat znalosti migrantů a jejich dětí v mateřském jazyce.
5. EJP se zabývá *dovedností komunikovat v cizích jazycích a interkulturními zkušenostmi*.
6. EJP obsahuje *sebehodnocení a hodnocení jinými osobami*, která jsou vzájemně porovnávána a posuzována ve vztahu s úrovněmi Evropského referenčního rámce.
7. EJP obsahuje *sumativní a formativní evaluaci* a vyjasňuje jejich postavení.
8. EJP obsahuje *formální a neformální dokumenty* o procesu učení, např. diplomy a osvědčení, ale také zprávy od vyučujících nebo samotných žáků. Informace o školních závěrečných hodnoceních a jazykových diplomech jsou danou institucí validovány. Vysvědčení a známky tedy nejsou portfoliem nahrazeny, ale jsou převáděny do vztahu k obecně platnému systému úrovní, a tím se stávají porovnatelnými. Údaje o navštěvovaných školách jsou potvrzovány danou institucí.
9. EJP ukazuje *jazykový stav i vývoj*, dokumentuje *produkt i proces*. Do-

kumentaci o dosaženém stavu vícejazyčnosti a o cestě, která k tomuto dočasnému výsledku vedla, je možno pro určité potřeby aktualizovat a s ohledem na plánování učení pravidelně doplňovat. Sbirka prací by měla být prezentována samotnými žáky při různých příležitostech.

10. EJP přesahuje rámec školních institucí. Učení se cizím jazykům začíná v některých případech před vstupem do školy a po ukončení školy dále pokračuje. EJP podporuje *celoživotní studium cizích jazyků*. Portfolio jedné instituce by mělo být uznáno institucí navazující. Nejnovější pojetí má za cíl sjednotit všechny národní varianty do společného portfolia.
11. EJP je zároveň *průvodcem procesem učení a informačním instrumentem*.
12. EJP má *mnoho adresátů*, kteří se v průběhu majitele portfolia mění. Portfolio poskytuje možnost především *majiteli*, aby reflektoval a dokumentoval své jazykové učení, jazykové znalosti a interkulturní zkušenosti, o kterých potom může informovat zájemce pravidelně nebo při různých příležitostech, např. při změně školy, při nástupu do jazykového kurzu, při příležitosti výměnného programu při hledání zaměstnání i v mezinárodním měřítku. Pomáhá *vyučujícím, školám* a jiným vzdělávacím institucím poznat potřeby a motivaci žáků, společně s nimi plánovat, sestavovat programy učení a diferencovaně hodnotit. Pomáhá podnikům a zaměstnavatelům utvořit si diferencovanější obraz o jazykových znalostech svých zaměstnanců nebo žadatelů o práci, mohou jejich jazykové rezervy lépe využít a plánovat event. doškolování.
13. Existují *věkově specifikované* varianty EJP, které by měly pomoci přechodům na jiný stupeň školy. EJP je *evropské*, i když existuje v různých národních i nadnárodních variantách, které jsou většinou psány mateřským nebo místním jazykem. Popisy úrovní jsou v různých jazycích. Varianty se často vztahují k různým vzdělávacím systémům, ale všechny varianty mají tyto společné znaky:
 - explicitně se vyjadřují k cílům EJP,
 - mají logo Rady Evropy,
 - splňují dvojí funkci: informační a pedagogickou,
 - skládají se ze tří částí,
 - odkazují na Společný evropský referenční rámec pro jazyky Rady Evropy, zvláště na společné referenční úrovně.

Aktuální stav v České republice

V České republice byly vyvinuty různé varianty Evropského jazykového portfolia. Existuje zde Evropské jazykové portfolio pro žáky do 11 let, jehož autorkami jsou Mgr. Sylva Nováková, Mgr. Radka Perclová, M. A., PaedDr. Milena Zbranková a PaedDr. Miluška Karásková. Detailní popisy úrovní ve

stupnicích pro sebehodnocení byly ve srovnání s formulacemi v publikaci Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Pro české žáky v tomto věku jsou zjednodušeny a některé deskriptory byly se souhlasem autorů vynechány. Toto portfolio lze zakoupit v nakladatelství Fraus.

Evropské jazykové portfolio pro žáky ve věku od 11 do 15 let zpracovala Radka Perclová. Některé deskriptory byly opět zjednodušeny nebo přizpůsobeny českým podmínkám. Toto portfolio obsahuje deskriptory po úroveň B1, což je třetí úroveň od nejnižší úrovně A1. Deskriptory úrovně A1 jsou určeny pravděpodobně mladším žákům, proto grafická forma barevných „bublin“, které známe z obrázkových příběhů, vhodným způsobem evokují vizuální chápání těchto žáků. Další vyšší úroveň je ve formě notesu a poslední je již formou neutrálního záznamu v seznamu deskriptorů. Zajímavostí je také strana umístěná na závěr seznamu dotazníků pro sebehodnocení, která je tvořena skládkou puzzle. Vyplněním jednotlivých částí zápisků o drobných úspěších v učení, které nelze zařadit k žádnému deskriptoru, ale z osobního hlediska jsou důležité, získává žák další informace o svém pokroku, které ho mohou pozitivně motivovat pro další učení. Své záznamy o dosažovaných úrovních si žáci mohou zapisovat podle vlastního rozhodnutí v mateřštině nebo v cílovém jazyce. Toto portfolio lze zakoupit v nakladatelství Fortuna.

V roce 2002 vyšlo v nakladatelství Scientia Evropské jazykové portfolio pro žáky ve věku od 15 do 19 let. V této variantě se používá část, která se nazývá Jazykový pas a slouží k souhrnné informaci o dosažené úrovni znalostí v cizích jazycích svého majitele ve standardizovaném rozměru A5. Jazykový pas sestává:

- z profilu jazykových znalostí v souladu s Evropským referenčním rámcem,
- z dokumentace o výsledcích učení se cizím jazykům a interkulturních zkušenostech,
- ze seznamu dosažených certifikátů a diplomů; pro lepší orientaci v jednotlivých mezinárodně uznávaných zkouškách autorky portfolia připojily také tabulku nejznámějších zkoušek v porovnání s úrovněmi podle ERR.

V jazykovém životopise mohou žáci zaznamenávat všechny úrovně až po úroveň C2. Portfolio bylo sestaveno kolektivem autorek pod vedením RNDr. Libuše Bohuslavové.

V současné době je zpracováváno Evropské jazykové portfolio pro studenty vysokých škol. Na jeho koncepci spolupracují jazyková centra na univerzitách v České republice. Na katedře německého jazyka a literatury Pedagogické fakulty MU v Brně jsme pro naše studentky a studenty oboru

učitelství německého jazyka vytvořili také jazykové portfolio, které vychází ze stejné filozofie jako Evropské jazykové portfolio. Studující budou sledovat svou jazykovou i odbornou progresi a budou ji pomocí portfolio prezentovat také u státní závěrečné zkoušky.

Zavádění práce s Evropským jazykovým portfolioem je výrazně podporováno také ze strany Ministerstva školství České republiky, které pomáhá zajišťovat řadu seminářů po celém území naší republiky. Semináře mají za úkol seznámit učitele s myšlenkami EJP a pomoci při jejich aplikaci do výuky cizích jazyků na školách. Je bohužel známo, že vyučování cizím jazykům je na našich školách často málo efektivní a žáci si neodnášejí dobrou komunikativní kompetenci. Jazykové portfolio by mohlo řadu učitelů přimět k tomu, aby se zabývali intenzivněji myšlenkou, jaké cíle a postupy by měly být charakteristické pro dobré jazykové vyučování. Práce s jazykovým portfolioem by mohla pomoci změnit často izolovanou pozici učitele ve třídě a přispět k větší spolupráci učitelů a žáků. Nejvyšším cílem je přece podpora autonomního učení se žáků a celoživotní učení se.

Literatura

- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.* Strasbourg, 2000.
- Rada Evropy: Společný evropský referenční rámec pro jazyky: učení, vyučování, hodnocení.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.
- LITTLE, D., PERCLOVÁ, R. *Evropské jazykové portfolio, příručka pro učitele a školitele.* Praha: MŠMT, 2001.
- SCHNEIDER, G. *Wozu ein Sprachenportfolio? Funktionen und Merkmale des Europäischen Sprachenportfolios* (Schweizer Version). Freiburg: Universität Freiburg, 1999.
- SCHNEIDER, G., LENZ, P. *In anderen Sprachen kann ich. Skalen zur Beschreibung, Beurteilung und Selbsteinschätzung der fremdsprachlichen Kommunikationsfähigkeit.* Umsetzungsbericht. Bern, 1999.
- GLABONIAT, M., MÜLER, M., a kol. *Profile deutsch, Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen.* Berlin: Langenscheidt, 2002.
- SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole.* Praha: Portál, 1999.

BRYCHOVÁ, A. Prosadí se evropské jazykové portfolio na našich školách? *Pedagogická orientace* 2004, č. 1, s. 74–80. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: PhDr. Alice Brychová, Katedra německého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta MU v Brně, Poříčí 9, 603 00 Brno, brychova@jumbo.ped.muni.cz